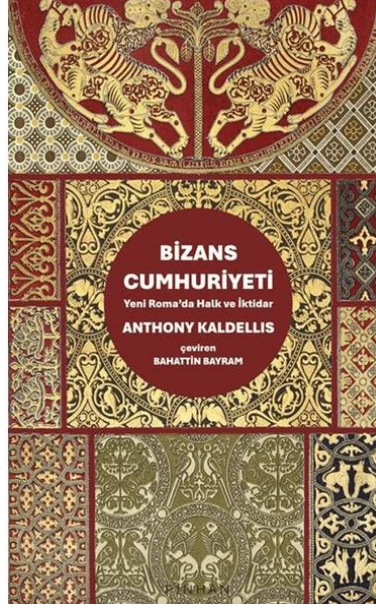




Bizans Cumhuriyeti: Yeni Roma'da Halk ve İktidar

Anthony Kaldellis, Çev. Bahattin Bayram

İstanbul, Pinhan Yayınları, 2025, 375 sayfa, ISBN: 978-625-8393-76-7.

Haticenur SARIHAN[†]

Anthony Kaldellis, 29 Kasım 1971'de Atina'da doğmuş, Yunan asıllı Amerikalı bir tarihçidir. Byzantinist olarak tanınan Kaldellis, özellikle Bizans İmparatorluğu'nun tarihi, kültürü ve siyasal yapısına dair özgün ve eleştirel yaklaşımlarıyla dikkat çeker. *Bizans Cumhuriyeti: Yeni Roma'da Halk ve İktidar* adlı eseri, Bizans'ın siyasal yapısını ve halkla olan ilişkisini yeniden değerlendiren önemli bir çalışmadır.

Kitap, toplamda altı ana bölümden oluşmaktadır: “1. Bizans Cumhuriyetine Giriş”, “2. Cumhuriyetteki İmparator”, “3. Meşru Bir Cumhuriyette Gayrimeşru Bir Otorite”, “4. Teoride Halkın Egemenliği”, “5. Pratikte Halkın Egemenliği”, “6. Seküler Cumhuriyet ve Teokratik İmparatorluk Düşüncesi”. Bu bölümler, Bizans'ın siyasal yapısının incelenmesi ve halkın egemenliği konusundaki teorik ve pratik ayrımların ele alındığı kapsamlı bir yapıyı sunmaktadır. Kaldellis, Bizans'ın cumhuriyetçi bir temele dayandığını savunarak, tarihsel bağlamda genellikle despotik bir yapı olarak algılanan Bizans'ın aslında daha karmaşık bir siyasal düzeni barındırdığını ortaya koymaktadır.

Eser, Bizans devlet ideolojisini klasikleşmiş ve klişeleşmiş anlatım kalıplarından arındırarak, olgular ve kavramlar temelinde anlamaya ve anlatmaya çalışmaktadır. Yazar, kitabın başındaki uzun ön sözde ve devamındaki bölümlerde ne anlatmak istediğini detaylı biçimde açıklayarak, hem konunun hem de eserin kendisi için taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Bizans tarihine ilgi duyan ya da bu alanda çalışan

[†] Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, haticenur.sarihan@stu.fsm.edu.tr

okuyucular, eseri takdir edeceklerdir. Standart Bizans anlatıları, imparatorluğu anlamak açısından oldukça sınırlı bir çerçeve sunmaktaydı. Bu kitap ise alışılmış tarih yazımının ötesine geçerek, Bizans'ı geleneksel *Doğu despotizmi* anlayışına indirgemeyen özgün bir perspektif geliştiriyor. Anthony Kaldellis, önceki çalışmalarında olduğu gibi, Bizans'ın Antik Roma'nın doğrudan bir devamı olduğunu savunmakta; ancak bu eserinde, Bizans'ın siyasi yapısını Roma Cumhuriyeti geleneği içinde değerlendirme iddiasıyla daha radikal bir yorum ortaya koymaktadır.

Ona göre Bizans, genellikle yansıtıldığı gibi mutlakiyetçi ve teokratik bir monarşi değil; halkın iradesine ve kamusal tartışmalara dayalı, özgün bir cumhuriyet rejimiyle yönetilmiştir. Ancak Kaldellis, bu cumhuriyetin modern anlamda temsili demokrasiyle bire bir örtüşmediğini de özellikle vurgulamaktadır. Halk, doğrudan ya da dolaylı yollarla imparatorluk yönetimi üzerinde etkili olabiliyor; meşruiyet, yalnızca ilahi otoriteden değil, aynı zamanda halkın rızasından da kaynaklanıyordu. Bu bakış açısıyla Kaldellis, Bizans'ı edilgen bir Doğu imparatorluğu olarak değil, yurttaş katılımının önemli bir rol oynadığı karmaşık bir siyasi yapı olarak yeniden tanımlamaktadır. Eser, Bizans tarihine dair yerleşik yargıları sorgulamak ve bu alanı yeni bir gözle değerlendirmek isteyenler için önemli bir katkı sunmaktadır.

Kaldellis, Bizans çalışmalarının iki düzeyde işlediğini belirtir: birincisi, yüksek nitelikli akademik araştırmalar üretme düzeyi; ikincisi ise Bizans toplumunu anlamaya çalışırken hâlâ ideolojik kalıplardan ve klişelerden kurtulamamış bir yorum pratiği. Yazar, özellikle 1930'larda yerleşmiş birtakım kavramların (örneğin "imparatorluk", "ekümeniklik", "evrensellik") eleştirel süzgeçten geçirilmeden kullanıldığını ve bu durumun Bizans'a hâlâ bir maske takmaya devam ettiğimizi gösterdiğini savunur. Bu noktada Kaldellis'in temel hedefi, Bizans'ın modern ön kabullerle tanımlanmasının tarihsel gerçekliğe aykırı olduğu yönündeki eleştirisidir.

Kaldellis, *Bizans* teriminin Batı dünyasında, özellikle de Orta Çağ boyunca Doğu Roma mirasını teolojik ve otokratik bir yapı olarak çerçeveleyen bir zihniyetin ürünü olduğunu vurgular. Ona göre Bizanslılar, kendilerini *Romalı* olarak görmüş ve politik hayatlarını klasik Roma kavramlarıyla açıklamışlardır. Bu bağlamda yazar, *teokrasi* ve *mutlakiyetçilik* gibi kavramların aslında Bizans'ı anlamakta yetersiz kaldığını savunur. Tam aksine, Bizans bir tür *cumhuriyet* olarak değerlendirilmeli ve halkın siyasi katılımı, kurumsal süreklilik ve ideolojik esneklik gibi unsurlar üzerinden yeniden düşünülmelidir.

Yazar, Batı'nın Bizans'a yönelik teolojik ve oryantalist ön yargılarla biçimlendirilmiş bir tarihsel algı kurduğunu belirtir. Hristiyan teokrasisinin Batı'nın hayal gücünde Bizans'a atfedilen rolü, bu toplumun dinamik, tartışmacı ve katılımcı siyasi doğasının görülmesini engellemiştir. Yazar, bu çıkmazdan kurtulmanın yolunun, Bizans'ın kendi Roma kimliğini yeniden tanımaktan geçtiğini vurgular. Ona göre Bizans toplumu, dışarıdan bakıldığında teokratik ve otokratik gibi görünse de içeride yaşayanlar açısından istikrarlı, katılımcı ve çoğulcu bir siyasi yapıya sahiptir. Bu yaklaşım, Bizans tarih yazımında hâkim olan *despotik imparatorluk* anlatısını temelden sarsmaktadır.

Sonuç olarak, eser Bizans çalışmalarına yalnızca yeni bir tarihsel anlatı sunmakla kalmamakta; aynı zamanda alana özgü yerleşik kabulleri sorgulayan eleştirel bir metodolojiyle de dikkat çekmektedir. Bu yönüyle, alan için ufuk açıcı bir katkı niteliği taşımaktadır. Kaldellis, kitabın uzun ve iddialı n sözünde de belirttiği gibi, klasikleşmiş Bizans anlatısının ötesine geçmeyi ve tarih yazımının arka planında kalan ideolojik yapıları görünür kılmayı amaçlamaktadır. Nitekim eser boyunca *politeia*, meşruiyet, halkın katılımı ve siyasal temsil gibi kavramlar etrafında şekillenen tartışmalar, Bizans'ın genellikle göz ardı edilen yönlerini gün yüzüne çıkarmaktadır.

Ayrıca Kaldellis'in eseri, Bizans tarihi üzerine düşünen herkesin aklına gelebilecek temel sorulara satır aralarında dikkat çekici yanıtlar sunmaktadır. Örneğin, özellikle bin yılı aşkın süre ayakta kalabilmiş bir devletin, böylesine karmaşık ve öngörülemez bir taht veraset sistemiyle nasıl istikrar sağlayabildiği sorusuna cevap olarak, *“Bizans halkının bireylere değil, makama yani imparatorluk kurumunun kendisine bağlılık duymasıdır”* der.

Peki, kitap bize vadettiğini gerçekten veriyor mu? Kanaatimce, büyük ölçüde evet. Kaldellis, Bizans'ın yalnızca Doğulu bir despotizm değil, Roma'nın geç döneminden miras kalan -yani halkın rızasına dayalı- bir siyasal yapının taşıyıcısı olduğunu ikna edici biçimde ortaya koymaktadır. Bu anlamda, Bizans'ın ideolojik çözümlemesini yapma iddiasını başarıyla yerine getirmiştir. Ancak eserin zayıf yönlerinden biri, dilinin akademik yoğunluğu ve terminolojik karmaşıklığıdır. Yazarın argümanları oldukça sağlam olsa da, metnin anlatım dili zaman zaman fazlasıyla teorik bir düzeye çıkmakta; bu da eseri genel okuyucu kitlesi için değil, yalnızca konuya ilgi duyan, belirli bir akademik birikime sahip okuyucular için erişilebilir kılmaktadır. Bu nedenle kitap, sadece merak değil, aynı zamanda disiplinler arası bir kavrayış ve felsefi bir arka plan da gerektirmektedir.